

Intervencions 2022-2023 a la Bauma dels Fadrins (Queralbs, Ripollès): noves dades sobre la seqüència d'ocupació de l'abric

Celia Díez-Canseco^{**}, Maria Rovira^{***}, Héctor Del Valle^{**/****},
Eudald Carbonell^{**/****}, Carles Tornero^{***/**}

* AASPE "Archéozoologie, Archéobotanique: Sociétés, Pratiques, Environnements", UMR 7209 CNRS / MNHN

** Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES-CERCA)

*** Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

**** Departament d'Història i Història de l'Art, Universitat Rovira i Virgili (URV)

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi

Queralbs

Comarca

Ripollès

Cronologia

X mil·lenni BC

Tipus de jaciment

Abric

Dates de la intervenció

Juliol 2022 / juliol 2023

Tipus d'intervenció

Programada

Títol del projecte quadriennal

Arrels prehistòriques de la transhumància a l'alt Ripollès: projecte arqueològic 2022 - 2025

Direcció

Celia Díez-Canseco, Maria Rovira, Rosa Soler

Institució, entitat o empresa promotora

Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES)

La Bauma dels Fadrins (Queralbs, Ripollès) és un abric de roca calcària situat a 1190 m d'altitud, a la part final d'una estreta i abrupta vall fluvial coneguda com a Torrent d'Estremera. L'any 2019, la prospecció arqueològica d'aquesta àrea va permetre documentar a l'abric l'existència de diferents nivells d'ocupació prehistòrica. Les excavacions portades a terme durant els darrers sis anys han permès documentar una seqüència d'ocupació que comprèn des de l'inici de l'Holocè fins al IV mil·lenni BC. Els diferents nivells arqueològics han estat excavats en una extensió de més de 24 m², cobrint una part important de l'abric. En aquest article, presentem breument els treballs realitzats durant l'últim bienni d'excavacions 2022-2023. Durant aquestes intervencions, ha estat excavat el nivell arqueològic més antic fins ara documentat, que presenta unes ocupacions que situem al llarg del X mil·lenni BC.

ANTECEDENTS I RESULTATS PREVIS

Les Baumes dels Fadrins donen nom a una sèrie de balms i cavitats formades a un gran roc calcari situat en les rodalies de Queralbs (Ripollès). Com a punt d'interès arqueològic, aquest indret és esmentat per primera vegada arran dels treballs arqueològics realitzats al Torrent d'Estremera per part de l'Eudald Carbonell i el grup Grober Xaials a la dècada dels setanta (Carbonell 1978; Carbonell/Culí/Busquets 1985). Aquests primers treballs fan referència a una cavitat de petites dimensions, situada a uns 130 m a l'oest de l'abric principal, on es documentaren una sèrie d'elements cerà-

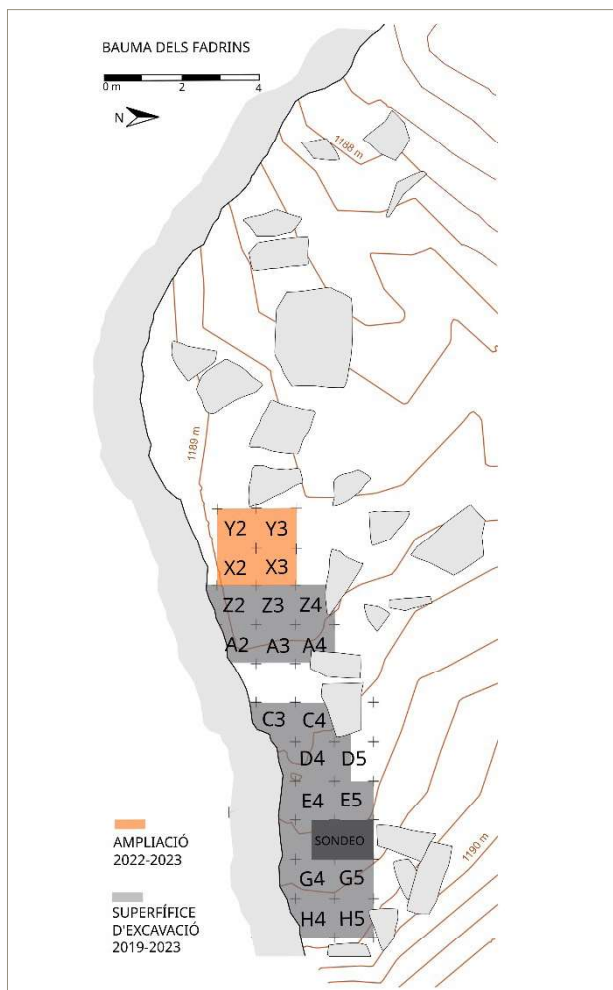

Figura 1. Planta del jaciment i localització de la superfície d'excavació a les intervencions 2019-2023.

mics atribuïts a l'Edat del Bronze Mitjà - Final (Toledo/Pons 1982). No es va portar a terme cap altra intervenció arqueològica en aquest indret fins a l'actualitat.

Durant els treballs de prospecció realitzats el 2019 en el marc del projecte 'Arrels de la transhumància a l'Alt Ripollès: projecte arqueològic 2018-2021' (CLT009-18-00048), un sondeig realitzat a l'abric principal va permetre evidenciar l'existència d'una seqüència arqueològica amb diversos episodis d'ocupació compresos al llarg de l'Holocè inicial i mig. (Díez-Canseco *et al.* 2020). Les subsegüents intervencions, van focalitzar-se en l'excavació en extensió del jaciment, arribant-se a cobrir una àrea de gairebé 20 m² (Díez-Canseco *et al.* 2022).

Fins al moment, i d'acord amb les dades disponibles, ha estat possible establir l'existència de quatre nivells arqueològics principals, si bé la seqüència estratigràfica de l'abric encara no ha estat exhaurida a tota l'àrea excavada i les restes arqueològiques recuperades encara es troben en curs d'estudi. El primer nivell es conforma per la superposició de diferents esdeveniments breus d'ocupació que podrien situar-se, com a mínim,

al llarg de la segona meitat del IV mil·lenni BC, tot i que, de moment, no és possible assegurar que englobi un període cronològic més ampli. El segon nivell arqueològic es caracteritza per presentar diverses estructures de combustió i un abundant conjunt de restes de fauna, on predominen les espècies domèstiques, i on la majoria de restes presenten traces de processament carni i consum. El conjunt artefactual és reduït, i es limita a alguns fragments ceràmics, algunes peces d'indústria lítica sobre sílex, i alguns elements elaborats en os. D'acord amb les datacions de radiocarboni efectuades, les ocupacions d'aquest nivell correspondrien a l'últim terç del VI mil·lenni BC, c. 5300 - 5000 cal BC (Díez-Canseco *et al.* 2023).

El tercer nivell presentava també un abundant conjunt de restes de fauna, entre les quals únicament s'hi han identificat espècies salvatges, i es caracteritza per presentar un major conjunt artefactual que els nivells superiors. S'hi ha documentat un important conjunt d'indústria lítica tallada, majoritàriament realitzada sobre quars, i el qual podria atribuir-se cronoculturalment al tecnocomplexe conegut com a mesolític d'osques i denticulats. En base a l'estudi preliminar del conjunt, proposem situar les ocupacions d'aquest nivell entre el VIII i el VII mil·lenni BC. Un quart i últim nivell arqueològic havia estat documentat a la seqüència a partir de la realització d'un sondeig, però fins a data d'avui, restava pràcticament sense excavar.

TREBALLS D'EXCAVACIÓ DEL BIENNI 2022-2023

Els treballs d'excavació realitzats el darrer bienni s'han dut a terme en dues intervencions —juliol de 2022 i juliol de 2023— i han estat centrades principalment a esgotar la seqüència arqueològica a l'àrea excavada, així com en obrir una nova superfície d'excavació a la part més central de l'abric (Fig. 1). A la fi de la campanya de 2023, tota la superfície excavada és de gairebé 24 m². Aquests darrers treballs han permès, per una banda, acabar d'excavar el nivell arqueològic més basal de la seqüència d'ocupació fins ara documentada, i per l'altra banda, conèixer la seqüència estratigràfica a la part més central de l'abric. Com a tendència general, els nivells arqueològics perden progressivament potència cap a aquesta àrea central de l'abric, i per això no es coneixia la seqüència d'ocupació que hi hauria quedat preservada.

L'últim nivell arqueològic es caracteritza per conformar-se per estrats de tonalitats clares on la densitat de material arqueològic és notablement inferior que als nivells superiors. No obstant, en algunes àrees de l'abric, el nivell presenta una major concentració d'activitat, on la densitat de material arqueològic és elevada i la preservació relativa de les evidències arqueològiques és molt significativa, amb la documentació de grans estructures de combustió. Un exemple d'aquesta dinàmica la trobem a l'àrea més oriental de l'abric (quadres

G, H), on es va documentar una estructura de combustió de grans dimensions i associada a un conjunt d'indústria lítica realitzada sobre quarsita, un fet singular donat que es tracta d'una matèria primera molt poc representada a les altres ocupacions més recents de l'abric.

Per la seva banda, l'excavació de la nova superfície a la part central de l'abric (quadres Y, Z) ha permès evidenciar que els nivells superiors de la seqüència arqueològica —els primers tres nivells— o no han estat preservats per una menor taxa de sedimentació, o bé han estat notablement afectats per una major erosió del paquet estratigràfic. Per contra, es documenten una sèrie d'estrats que presenten una gran densitat de restes arqueològiques, principalment d'indústria lítica, però en gran part reelaborades. No obstant això, quan es superen aquests estrats superiors es registra un nivell arqueològic amb més entitat, on es documenten diverses estructures de combustió, i un important conjunt d'indústria lítica tallada. En aquest nivell, destaca el bon nombre de peces retocades, la presència de talla microlaminar i l'ús del sílex com a matèria primera de forma molt significativa. Tant per la relació estratigràfica com per les datacions realitzades, situem aquestes ocupacions dins del quart i últim nivell arqueològic documentat a la resta de l'àrea d'excavació.

El conjunt arqueològic d'aquest nivell es troba encara en curs d'estudi, però en base a les dades fins ara disponibles atribuïm aquestes ocupacions entorn del X mil·lenni BC.

CONCLUSIONS

Els treballs d'excavació realitzats a la Bauma dels Fadrius durant l'últim bienni 2022-2023 han permès aprofundir en la seqüència d'ocupació de l'abric. Aquests treballs han estat especialment centrats als nivells més antics, que comprenen unes ocupacions de fa entre 11000 i 12000 anys. S'ha continuat amb l'excavació d'aquests nivells a tota l'àrea de l'abric excavada, i s'ha ampliat l'extensió d'aquests. Han estat documentades diverses estructures de combustió, i s'han documentat abundants restes arqueològiques associades a l'ús de les estructures, destacant tant el conjunt d'indústria lítica com les restes bioarqueològiques (majoritàriament restes antracològiques, però on també és significatiu el nombre de restes faunístiques recuperat). Aquestes ocupacions, associades a grups de caçadors-recol·lectors d'un moment inicial de l'Holocè, podrien haver-se organitzat a partir de les estructures de combustió documentades, i l'estudi tant del registre arqueobotànic dels seus reblliments com de la resta del conjunt arqueològic associat, permetran aprofundir en el tipus d'ocupació, la seva temporalitat, i la funcionalitat de l'abric durant aquest període. Es tracta, per ara, d'un registre únic pel projecte ARRELS i d'un nou registre pel context arqueològic regional.

AGRAÏMENTS

Publicació en el marc del projecte ARRELS 'Arrels prehistòriques de la transhumància a l'alt Ripollès: projecte arqueològic 2022 – 2025 (codi CLT009/22/000042; AGAUR-DGPC, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya), sota direcció de Dr. Carles Tornero i Dr. Eudald Carbonell de l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES-CERCA). Aquest treball s'ha elaborat en el marc del 'Group of Analyses on Socio-ecological Processes, Cultural Changes and Population dynamics during Prehistory' (GAPS) (2021 SGR 01238). IPHES-CERCA rebeix finançament del programa 'Maria de Maeztu' (CEX2019-000945-M). CT agraeix l'ajuda postdoctoral Ramón y Cajal (RYC2020-029404-I). MR agraeix l'ajuda per a la formació de professorat universitari FPU (FPU22/01590) del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades. HDV és beneficiari d'un ajut predoctoral FPI (PRE2021-100275), associat al programa María de Maeztu de l'IPHES-CERCA (CEX2019-000945-M). Agraïm el suport de Joaquim Folch, cap de la Secció d'Actuacions del Servei d'Arqueologia i Paleontologia, i de Montserrat Mataró, arqueòloga territorial. Els treballs arqueològics han rebut suport logístic i finançament de l'Ajuntament de Queralbs a partir del conveni de col·laboració científica amb IPHES-CERCA. Tanmateix, volem donar les gràcies als membres honorífics del Grup Giber Xaialsa, Ramón Busquets i Cisco Coll, per tota la seva ajuda donada als darrers anys.

BIBLIOGRAFIA

- CARBONELL, E., 1978, L'arqueologia a les rodalies de Queralbs (Freser Mitjà), *Revista Muntanya* 697,131-134.
- CARBONELL, E., CULÍ, N., BUSQUETS, R. 1985, Els pobladors prehistòrics de la vall del Freser. Dins CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (ed.), *Queralbs*. Barcelona: Editorial Montblanc-Martín, C.E.C., 21-32.
- DÍEZ-CANSECO, C., RAMÍREZ-PEDRAZA, I., CARBONELL, E., TORNERO, C., 2020, Nous treballs de recerca al Torrent d'Estremera: prospecció de l'àrea i excavació de la Bauma dels Fadrius (Queralbs, Ripollès). Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M. (Eds.), *Quinzenes jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 43-46.
- DÍEZ-CANSECO, C., RAMÍREZ-PEDRAZA, I., ROVIRA, M., CARBONELL, E., TORNERO, C. 2022, Intervencions 2020-2021 a la Bauma dels Fadrius (Queralbs, Ripollès): un nou jaciment amb seqüència mesolítica-neolítica a la província de Girona. Dins BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MATARÓ, M. (Eds.), *Setzenes Jornades*

d'Arqueologia de les Comarques de Girona. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 40-43.

DÍEZ-CANSECO, C., RAMÍREZ-PEDRAZA, I., EXPÓSITO, I., MORALES, J. I., PICORNELL, L., CARBONELL, E., TORNERO, C., 2023, La Bauma dels Fadrins (Queralbs, Girona): nuevos datos para el estudio de las primeras

comunidades campesinas en los Pirineos orientales. *Actas del VII Congreso Internacional sobre el Neolítico en la Península Ibérica*. Sevilla: Editorial Universidad de Sevilla, 41-59, Colección Actas, 88.

TOLEDO, A., PONS, E., 1982, Estat de la qüestió de l'Edat del Bronze a les Comarques de la Garrotxa i del Ripollès, *Ausa X*, 102-104, 165-182.